क्षाबुद्धिनाशाभ्यां द्वित्वनाशः, तद्यथा अवयवकर्मापेक्षाबुद्धौ विभागोत्पत्तौ संयोगनाशद्वित्वत्वसामान्यज्ञाने द्रव्यनाशापेक्षाबुद्धिनाशौ ताभ्यां द्वित्वनाशः प्रत्येकं सामर्थ्यग्रहात्। इयञ्च प्रक्रिया ज्ञानयोर्बध्यघातकत्वपक्षे परमुपपद्यते स एव च पक्षः प्रामाणिकः। ननु द्वित्वत्रित्वादीनां सामग्रीसाम्ये कथं कार्य्यवैलक्षण्यं, द्वाभ्यामेकत्वाभ्यां द्वित्वं, त्रिभिरेकत्वैस्त्रित्वमिति चेन्न एकत्वे द्वित्वाद्यभावात्, समवायिकारणगतमेव द्वित्वत्रित्वादिकं तन्त्रमिति चेन्न द्वित्वाद्युत्पत्तेः पूर्वं तत्र द्वित्वाद्यभावात् तत्रापि कारणचिन्ताया अनिवारणात् अपेक्षाबुद्धावेकत्वेषु च तादृशविशेषस्यानुपलम्भबाधितत्वात् फलबलेन तत्कल्पने वा द्वित्वादिव्यवहारोऽपि तत एवास्तु किं द्वित्वादिना, अदृष्टविशेषाद्विशेष इति चेदेवं सति द्वित्वारम्भिकयाऽपि सामग्र्या कदाचित्त्रित्वं चतुष्ट्वञ्चोत्पद्येतेत्यनियमप्रसङ्गः इति चेत् अत्रोच्यते प्रागभावविशेषाद्विशेषोपपत्तेः। तुल्यया सामग्र्या पाकजानां रूपरसगन्धस्पर्शानामिव। प्रागभावोऽपि साधारण एवेति चेन्न स्वस्वप्रागभावस्यैव कार्य्यं प्रति कारणत्वावधारणात्। यदा शुद्धयाऽपेक्षाबुद्ध्या द्वित्वं द्वित्वसहितया त्रित्वमिति नेयम्, (अव्यवस्था) शतं पिपीलिकानां मया हतमित्यादौ, समवायिकारणाभावे द्वित्वं तावन्नोत्पद्यते तथा च गौणस्तत्र संख्याव्यवहारो द्रष्टव्यः। सेनावनादौ नियतापेक्षाबुद्ध्यभावाद्बहुत्वमात्रमुत्पद्यते न तु शतसहस्रादिसंख्येति श्रीधराचार्य्याः। एवं सति शतसहस्रादिकोटिकस्तत्र संशयो न स्यात् न स्याच्च महती महत्तरा सेनेति नैवमित्युदयनाचार्य्याः। अत्रैवमालोचनीयं त्रित्वादिपरार्द्धपर्य्यन्ता संख्यैव बहुत्वम्, तद्भिन्नं वा संख्यान्तरम्, नाद्यः सेनादावपि शतसहस्रादिसंख्योत्पत्तिनियमात्, न द्वितीयः त्रित्वादिविलक्षणस्य बहुत्वस्याननुभवात् तथा च प्रतिनियतैकत्वानालम्बनापेक्षाबुद्धिजनितशतादिसंख्यैव बहुत्वं शताद्यभिव्यक्तिस्तु तत्र न भवति तादृशव्यञ्जकाभावात्। वयन्तु ब्रूमः त्रित्वादिसमानाधिकरणं संख्यान्तरमेव बहुत्वं त्रित्वादिजनकापेक्षाबुद्धिजन्यं प्रागभावभेदादेव भिद्यते कथमन्यथा बहवस्तावत् सन्ति शतं वा सहस्रं वेति विशिष्य न जानीम इति। यथैकद्रव्ये महत्त्वं दीर्घत्वञ्च तथैकत्रैवाधिकरणे त्रित्वादिकं बहुत्वञ्च, भवति हि शतं वा सहस्रं वा चूतफलान्यानयानीति प्रश्ने बहवस्तावदानीयन्तां किं विशेषजिज्ञासयेति। एवञ्च द्वित्वसहितापेक्षाबुद्ध्या त्रित्वं त्रित्वसहितापेक्षाबुद्ध्या चतुष्ट्वमेवमुत्तरोत्तरम्। बहुत्वोत्पत्तौ तु नापेक्षाबुद्धौ पूर्वपूर्वसंख्याविशिष्टत्वनियमः, अतएव सेनावनादिषु बहुत्वमात्रमुत्पद्यते न तु संख्यान्तरं संशयस्त्वसत्कोटिकोऽपि भवत्येवेति"।

द्विदण्डि अव्य॰ द्वौ दण्डौ यस्मिन् प्रहरणे इच् समा॰। दण्डद्वययुक्ते प्रहरणे। तिष्ठद्गुगणे इच् प्रत्ययः समासान्त इत्युक्तेः बहुव्रीह्यर्थे अव्ययीभावात् अव्ययत्वम् तेन न द्विदण्डा प्रहृतिरिति। न वा प्रहरणे इत्युक्तेः शालादौ वाच्येऽपि अव्ययीभावः।

द्विदण्ड्यादि पु॰ प्रहरणार्थे इच्समासान्तनिमित्ते पा॰ ग॰ उक्ते शब्दगणभेदे स च तत्रोक्तो यथा "द्विदण्डि द्विमुसलि उभाञ्जलि उभयाञ्जलि उभादण्डि उभयादण्डि उभाहस्ति उभयाहस्ति उभाकर्णि उभयाकर्णि उभापाणि उभयापाणि उभाबाहु उभयाबाहु एकपदि प्रोह्यपदि आद्यपदि सपदि निकुच्यकर्णि संहतपुच्छि अन्तेवासि"। [पलक्षितवयस्के वृषादौ स्त्रियां ङीप्।

द्विदत् त्रि॰ द्वौ दन्तावस्य वयसि दन्तस्य दत्रादेशः। द्विदन्तो-

द्विदल त्रि॰ द्वे दले यस्य। द्विशाखायुक्ते १दर्भपवित्रादौ "शिक्यञ्च दारवं पात्रं द्विदलान् रेणुकान् बहून्" हरिवं॰ २द्विपत्रयुक्ते कमले तच्च सुषुम्णानाडीमध्ये भ्रूमध्यस्थितं (हक्ष) वर्णयुक्तं सूक्ष्मकमलम् आज्ञाख्यं चक्रम्। द्विःपत्रादयोऽप्यत्र "द्विःपत्रे षोड़शारे द्विदशदशदले द्वादशार्द्धे चतुष्के" तन्त्रम् आज्ञाचक्रशब्दे ६४२ पृ॰ दृश्यम्। द्विधा दल्यते दल—घञर्थे क। (डाल) ख्याते ३पदार्थे पु॰।

द्विदश त्रि॰ द्व्यधिका द्विसहिता वा दशसंख्या येषाम् "संख्ययाऽव्ययासन्नादूराधिकसंख्याः संख्येये" पा॰ संख्येयार्थत्वात् डच् समा॰ "द्व्यष्टनः संख्यायामबहुव्रीह्यशीत्योः" पा॰ अबहुव्रीहीत्युक्तेर्न आत्। द्विसहित दशसंख्यायुते। "द्विःपत्रे षोड़शारे द्विदशदशदले" तन्त्रम्

द्विदाम्नी द्वे दामनी बन्धनसाधने अस्या मनन्तत्वात् ङीपो-निषेधे पक्षे डापः प्राप्तौ "दामहायनान्ताच्च" पा॰ ङीबेव। द्विरज्जुबन्धनयोग्यायां दुष्टायां स्त्रियां गवि।

द्विदिव पु॰ द्वाभ्यां दिवा दिनाभ्यां निर्वृत्तादि तद्धितार्थे द्विगुः "कालाट् ठञ्" तस्य लुक् ह्रस्वः। द्विदिनसाध्ये द्विरात्रयागभेदे "द्वितीये द्विदिवाख्योद्व्यहः" कात्या॰